

AZ AUSPITZI (PUSZTAPÉCSI) MAGYAR MARHAVÁSÁROK RÉGI KIVÁLTSÁGLEVELEI.

Irta: DR. TAKÁTS SÁNDOR.

E folyóiratban többször szólottunk már az auspitzi (morvaországi) régi magyar hetivásárokról, s mondtuk, hogy a heti marhavásárok különösen azért voltak fontosak, mivel a németbirodalmi városokhoz közelebb estek, s így a birodalmi kereskedők szívesebben jöttek ide, mint a bécsi vásárookra. Azt is említettük, hogy Auspitzban I. Ferdinánd ideje óta külön magyar hatóságot állítottak itt fel a magyar kereskedők védelmére. Maga a morva handgrafi hivatal is jó ideig magyar kézen volt, s a magyar kamara alá tartozott. A mily fontosak voltak az auspitzi hetivásárok Magyarország marhakereskedésére, épp oly nagy jelentőségűek voltak magának a városnak fejlődésére és gazdagodására nézve is. A város tehát századokon át, mint legféltettebb kincsét őrizte a heti marhavásárokra szóló kiváltságleveleit. S mivel azon heti marhavásárok az osztrák kincstárnak is évenként nagy összeget jövedelmeztek, a városnak jó ideig nem is nagy fáradságába került régi kiváltságainak megerősítése.

A reánk maradt kiváltságlevelek közül a legelsőt László magyar király adta ki Pozsonyban, ezt a kiváltságlevelet megerősítette *Gregory király* (Podjebrád György) 1450 aug. 8-án és 1464 október 10-én Brünmben, Ulászló magyar király 1510. Szt.-György napján Olmützben, II. Lajos magyar király 1523-ban Olmützben, I. Ferdinánd 1528. (Laetare v. utáni kedden) és 1556-ban Bécsben (ez utóbbit már cseh nyelven adta ki). Miksa király az eddigi kiváltságokat 1565. (háromkirályok octávája utáni hétfőn) Bécsben szintén megerősítette. (Ez is cseh nyelven szól.) Rudolf 1593-ban (Pál megtérése utáni kedden) Prágában Auspitz ősi kiváltságait a magyar marhavásárok tartása ügyében szintén megerősítette. („My Rudolf druhi 3 Boze Milosti etc.“) Ezt a kiváltságlevelet később németül is kiadták. Rudolf elmondja benne, hogy az auspitzi, csütörtöki napon tartani szokott magyar marhavásárok (Wochenmarkt mit Hungarischen Ochsen) úgy a kincstárra, mint a városra nézve rendkívüli áldást hoznak. Ezért tehát úgy a maga, mint az utódai nevében is e vásárok tartására vonatkozó kizárólagos jogot megerősíti.

Mátyás király 1615-ben (die Festi Sancti Gilgy) Prágában, Károly lichtensteini herczeg pedig 1606-ban Feldperg-ben megerősítik Rudolf kiváltságlevelét (az utóbbi cseh nyelven adatott ki). I. Lipót király 1660. július 18-án Bécsben valamennyi kiváltságlevelét újra megerősíti, ugyanezt teszi Károly is 1718. augusztus 25-én.¹⁾

Auspitz város több százados kiváltságát csak III. Károly uralkodása alatt kezdé nagyobb veszedelem fenyegetni. Miután ugyanis a hatalmas Sinzendorf grófok SEELOVITZ urai lőnek, azon mesterkedtek, hogy a magyar marhahajtást saját birtokukra tereljék és az auspitzi ősrégi magyar hetivásárokat Seelovitzra áthelyeztessék. Először is megszerezték azt a jogot, hogy Seelovitz-ban (Gross-Seelovitz) minden szombaton, vagyis az auspitzi (csütörtöki) vásár után, marhavásárt tarthassanak. Ezzel a kiváltsággal ugyan a Sinzendorf grófok nem sokra mentek, mivel csak azok a kereskedők mentek oda, akik Auspitz-ban marháikat eladni nem tudták; mindazonáltal a seelovitzai vásárokkal a nevezett grófoknak sikerült rést ütniök Auspitz város kizárólagos kiváltságain. Erre aztán SINZENDORF LAJOS FÜLÖP gróf 1726. aug. 30-án azon igyekezett, hogy magát az egész magyar marhahajtást, az auspitzi vásárok beszüntetésével, Seelovitzra helyeztesse. Ez ügyben beadott kérelmét hatalmas urak támogatták, s maga a magyar kamara auspitzi főperceptor, Mosmüller is Sinzendorf gróf pártjára állott s felterjesztésében Auspitz ellen kardoskodott. Tette pedig ezt bosszúból; a perceptor úrnak ugyanis viszonya volt bizonyos Francisca nevű nővel, a város azonban megtiltotta neki, hogy az illető nő szállására járjon, ezért aztán a perceptor úr mód nélkül neheztelt Auspitz városára.²⁾

Az udvari kamara, nem törődve a kincstár igazi érdekével, még kevésbé Auspitz város ősrégi kiváltságaival, hajlandónak mutatkozott Sinzendorf gróf kérésének teljesítésére. Erre aztán a nevezett gróf felküldte a szükséges felvilágosításokat, a többi között a seelovitzai vámkimutatásokat is (Mauth-Tafel bey der hochgräflichen Sinzendorfschen Herrschaft Gross Seelovitz).³⁾ Auspitz város is meghallván, mi készül ellene, minden követ megmozgatott, hogy a Sinzendorf grófok önző tervét megbuktassa. E mellett egy kimerítő felterjesztésben kimutatta, hogy minő kárral jár a Sinzendorf-féle terv a kincstárra nézve is. Ez a rendkívül érdekes és alapos felterjesztés *hetvenkét ívalakú* oldalon mutatja ki azokat az előnyöket, miket Seelovitz városával szemben a marhakereskedőknek Auspitz nyujthat. Jó lelkiismerettel s jogtiprás

¹⁾ Brünni tartományi levéltárban van mindannyi.

²⁾ Auspitz város jelentésében.

³⁾ Brünni tartományi levéltárban van.

nélkül — írja a város — nem teljesíthető a magas összeköttetésekkel rendelkező Sinzendorf gróf kérése. Az ősrégi jogokat még a pogányok is tiszteletben szokták tartani, mennyivel inkább számíthat erre Auspitz városa, a hol most nemcsak egyesek érdeke, hanem az egész ország jóléte is kockán forog. Auspitz városa s a brünni kerület roppant sokat veszítené, ha a hetivásárokat innét máshová helyeznék. De károsodnék maga a kincstár is, mivel azok a tőzsérek, a kik *Pisenz-* és *Gajá-n* át jönnek, Seelovitzba aligha mennek, mivel oda és vissza négy mértföldnyi utat kellene a hegyek között tenniök.

A magyar marhatőzsérek már is kijelentették, hogy ők Auspitznál távolabb eső vidékre nem hajlandók menni. Különben is Auspitz teljesen be van rendezve a marhavásárokra, holott Seelovitznak még elegendő legelője sincsen. Aztán Seelovitz-ig új és szélesebb utat kellene készíteni és az új vásár felé 3998 ölnyi árkot hányni. A borárak a marhavásárokon fontos szerepet játszanak, Auspitz ezen a téren is megfelel a kívánalmaknak, mivel a bor pintje itt két krajczárral olcsóbb, mint Seelovitzban. A seelovitzai vám minden marha után 3 krajczár; Auspitzban azonban 10 ökör és tíz tehén után kell ugyanannyi vámot fizetni. A hajtók és a tőzsérek részére Auspitzban 284,531 ölnyi kitünő legelő van, holott a seelovitzai mély fekvésű réteket a víz minduntalan elönti. Auspitzban tizenegy pékműhely van, Seelovitzban csak három. Mindezekről eltekintve, Auspitz amúgy is megérdemli a vásárjogot, a melytől most magánszemélyek akarják megfosztani. BETHLEN GÁBOR *támadásakor* — írja Auspitz tanácsa — ez a város 39,102 frt.-ot volt kénytelen fizetni (zu Racionierung). 1643-ban a svédek teljesen kirabolták és feldúlták; 1663-ban a tatárok az egész várost elégették, s legújabbban, a Rákóczy felkelésekor BERCSÉNYI alaposan megsarczolta. Amíg Auspitz jogait száz és száz ilyen és másféle ok támogatja, addig Sinzendorf gróf egyetlen elfogadható argumentumot sem tudot felhozni kérése mellett az 1726. augusztus 30-án beadott folyamodásában.¹⁾

Auspitz város tanácsán kívül a vásárok áthelyezése ellen a marhakereskedők is tiltakoztak. Az 1726. év decz. 12-én például KAZAI GYÖRGY és huszonnégy társa (köztük Máthé György, Mészáros László és Lázár István is) folyamodott az auspitzai vásárok megtartása ügyében. Kazai és huszonnégy társa (többnyire csehek és tótok) a legnagyobb és a legtapasztaltabb tőzsérek közé tartoztak, s így az ő véleményük ez ügyben mindenesetre mértékadó lehetett. A nevezettek folyamodásukban azt hangoztatták, hogy Seelovitz (oda és vissza) négy mérfölddel messzebb van, mint Auspitz; azokivül a vásárokra teljesen alkalmatlan hely; nincs

¹⁾ Ugyanott.

ott élelem, drága a bor, sok a vám, s alkalmas legelő sincsen, holott Auspitzban két egész hegy, az *Ochsenberg* és *Fleckenberg* kitünő legelőivel a marhakereskedők rendelkezésére áll. Ezenkívül Auspitzban a heti marhavásár minden kelléke is feltalálható, úgy, hogy ők, tőzsérek, meg nem foghatják, miért akarják a marhahajtást Seelovitzba áthelyeztetni.¹⁾

A morvaországi városok követői szintén tiltakoztak a vásárok áthelyezése ellen.²⁾ Mindazonáltal az udvari kamara és Sinzendorf gróf 1727. év nyarán már a Seelovitzba vezető utakat tanulmányoztatták és mérették, világosan jelezvén ezzel, hogy az eddig felhozott argumentok nem győzték meg az udvari kamarát a tervbe vett áthelyezés káros voltáról. Pedig, ha egyéb nem, már maga az auspitzi vásár jövedelme is elég világosan beszélt az áthelyezés ellen. *A nevezett vásárok ugyanis magának a kincstárnak 1727-ben 92,154 frt.-ot, 1728-ban pedig 85,102 frt.-nyi jövedelmet hajtottak!*³⁾

Látván Auspitz tanácsa, hogy egymaga nem boldogul a Sinzendorf grófok ellen, szövetségesek után nézett. Az 1727. június 28-án már diadalmasan jelenti, hogy egy sereg földmives és földbirtokos semmi szín alatt sem hajlandó földét átengedni, hogy azon a Seelovitzba vezető marhahajtó utat megépíthessék.⁴⁾ Ezen földmivesek és földbirtokosok száma oly nagy volt, hogy elhatározásukkal csakugyan sikerült megakadályozniuk az auspitzi ősrégi vásárok áthelyezését.

Nemsokára azonban újabb veszedelem fenyegette az auspitzi vásárokat. A mikor NEFFZER JAKAB magyarországi harminczadok adminisztrátora az új harminczad-szabályzatot kidolgozta, mindenütt kihirdették, az új, császári *Vich-Aufschlags*-pátenseket. Ezek a pátensek Auspitz régi kiváltságait figyelembe egyáltalán nem vették. A 6. és a 7. pont szerint ugyanis a tőzsérek szabadon választhattak a pátensben felsorolt útirányok és kihajtási helyek között. Ezzel szemben Auspitz kiváltságai úgy szóltak, hogy a Magyarországból Morvába hajtott marhát Auspitz érintése nélkül máshova hajtani nem szabad, s a harminczadot is Auspitzban kell fizetni.

Az új pátens a magyar kihajtást, a mely eddig kizárólag Auspitzban összpontosult, több irányban megosztotta, s így az auspitzi bevételek egyszerre a régieknek egyötödére szálltak. A 18. század negyvenes éveiben ez a bevétel még inkább csökkent, úgy hogy Auspitz

¹⁾ Auspitz városához intézték e folyamodást.

²⁾ Egész csomó ilyen tiltakozás és jelentés érkezett Auspitz tanácsához.

³⁾ Auspitz város kimutatása.

⁴⁾ Auspitz 1727. júni 28. Raths-Protocoll-Extract.

tanácsa 1746. július 11-én méltán írhatta a királynőnek, hogy az új intézkedés teljes romlást hoz a városra! (*Zu uns und unserer Nachkommen trauervollen Austilgung und gänzlicher Ruin" etc.*)¹⁾

A városon kívül 1746. június 30-án a marhatőzsérek (alle hungarische Ochsenhändler) is tiltakoztak az új rend ellen,²⁾ de tiltakozásukkal mit sem értek el, mivel az új kihajtási utak mentén lévő birtokok meg az új rend mellett kardoskodtak, így HERBERSTEIN grófné terjedelmes emlékiratában 1746. aug. 13. Brünnből arra kéri Mária Terézia királynőt, hogy Auspitz város *haszontalan sérelmeit* figyelembe ne vegye, mivel Neffzer rendszere minden téren bevált s 1732-től 1739-ig a marha-aufslág-bevételek 3974 forint 43¹/₂ krajczárral növekedtek.³⁾

Lehet, hogy Herberstein grófnénak igaza volt, de annyi bizonyos, hogy az auspitz-i ősrégi vásárok tönkrevetését egész *Morvaország* megérezte! A szegénység és a nyomor az egykor viruló országot annyira ellepte, hogy a lakosság kiköltözése mindig nagyobb mérveket öltött. Az 1746-tól 1747-ig az iglauri kerületből 144 család, a hradischi kerületből 409 család, a brumovi kerületből 43, a wsetini urodalomból 259-en költöztek Magyarországra. A következő években a kiköltözés ha nem is növekedett, de nem is apadt.⁴⁾ Megjegyezzük, hogy nem minden vidék kiköltözéséről maradt ránk tudósítás. Bizony-bizony ezen adatok is világosan hirdetik, mit jelentett a magyar marhakereskedés az egyes tartományok gazdasági életében! Városok, községek, falvak virultak a hajtási utak és a vásárok vidékén, de ha a hajtás más irányt vett, egyszerre beállott a nyomor és az elszegényedés.

¹⁾ Brünni tartományi levéltár.

²⁾ Ugyanott, Kellner Ferencz, Horzeckzy Tamás, Sniskáni András, Horitkás Márton és társaik írták a tiltakozást, kijelentvén, hogy inkább abba hagyják a tözsérseget, minthogy Auspitztól távolabbi vásárookra kelljen menniök.

³⁾ Brünni levéltárban.

⁴⁾ Ugyanott: Consignation deren contribuenten Bauern etc., welche 1746, auch 1747, wegen der gar zu grossen Noth sammt weib und Kindern in *Hungarn* entloffen sind.